

AgEcon SEARCH

RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

A válság hatása a magyar élelmiszer- gazdasági külkereskedelemre nemzetközi összehasonlításban

WAGNER HARTMUT

Kulcsszavak: válság, árciklus, árrobbanás, élelmiszerek, külkereskedelem.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Magyarország élelmiszer-gazdasági külkereskedelme az árciklus, és ezen belül elsősorban az árrobbanás nyertesei közé sorolható. Lényegesen javult az egyenleg a válság előtti időszakhoz képest, a gabona és olajos növények exportja a növekvő piaci áraknak köszönhetően ugrásszerűen emelkedett a 2007-2008. években. A többi ágazat képe alapján azonban már inkább a vesztesek körébe került Magyarország, elsősorban a húspiacon (kivéve a baromfiszektort), a tej és tejtermékek, valamint a gyümölcs- és zöldségtermelés csökkenő nemzetközi versenyképessége miatt.

Ha a főbb versenytársak élelmiszer-gazdasági külkereskedelmének alakulásával hasonlítjuk össze hazánkét, még vegyesebb a kép. Hollandia például nem a növekvő nyersanyagáraknak köszönhetően ért el jelentős egyenlegjavulást, ráadásul a költséges importot is sikerült kordában tartania. A hússzektorban a nettó élelmiszer-gazdasági importórnek számító Németország is egyre jobban veszélyeztette a magyar külpiaci pozíciót. A válság miatt kialakult árollót a vizsgált országok exportőrei jobban ki tudták használni, mert az erősödő árverseny ellenére, agresszív árpolitikájuk révén, piaci részarányt növeltek.

Más a helyzet, ha Lengyelországgal végzünk összehasonlítást, mivel a lengyel élelmiszer-gazdaság csatlakozás óta növekvő külkereskedelme jobban visszaesett a válság időszakában. Lengyelországhoz viszonyítva a magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelem jobban helyt tudott állni, ami nem jelenti azt, hogy mint versenytársat legyőztük volna, mert továbbra is több célpiacon és számos terméknél erős konkurensnek számít.

BEVEZETÉS

A mezőgazdasági nyersanyagok 2007-ben bekövetkezett világpiaci árrobbanása a különböző globális élelmiszer-árindexek meredek emelkedését okozta, bár a feldolgozott termékeké – ezen belül elsősorban a hústermékeké – csak késve és sokkal kisebb mértékben követte a többi árindex mozgását. Az árrobbanást kiváló tényezők (mint például a növekvő ke-

reslet, a készletek csökkenése, a bioüzemanyagok iránti kereslet vagy a pénzpiacok spekulációja) megszűnésével 2008 második felében hasonló nagyságú áresés következett be a mezőgazdasági nyerstermékekénél és élelmiszereknél. Cikkünk ennek a „tsunami”-ként áthaladó folyamatnak az élelmiszer-gazdasági külkereskedelemre gyakorolt hatását elemzi.¹ Tanulságait előreláthatóan lesz még módunk haszno-

¹ A cikk az azonos című, megjelenés alatt álló AKI-tanulmány alapján készült.

sítani, hiszen a jelenlegi pénzügyi válság után várható infláció, és a szakemberek által prognosztizált tartósabb kőolaj-ár-emelkedés együttvéve már a közeljövőben könnyen újabb élelmiszerár-robbanáshoz vezethet.

A válságciklus elemzésével kapcsolatban két előzetes hipotézist fogalmaztunk meg. Az első az, hogy Magyarország nyersanyag-centrikus exportszerkezete miatt valószínűleg a válság nyertesei közé tartozott az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmét tekintve. Felvetődik a kérdés, hogy a versenytársak hogyan reagáltak erre, és mi mennyire tudtuk kihasználni az árnövekedés adta lehetőségeket? A másik feltételezés szerint a hústermékek exportjában a válság ideje alatt a fejlettebb országok jobban „átvészelték” a szektorra háruló költségnyomást.

AZ ÉLELMISZERÁR-INDEXEK VÁLTOZÁSA A VÁLSÁG ALATT

Amíg az utóbbi hús esztendőben gyakorlatilag alig történt változás az élelmiszer-gazdaság világpiaci áraiban, 2007-ben (a tejtermékeknél és a cukornál már 2006 közepe óta) valóságos árrobbanás következett be a mezőgazdasági termékekben, amit 2008 második felében hasonló nagyságú áresés követett. A FAO élelmiszerek árindexe² – ha a 2002-2004. évek átlagát 100%-nak vesszük – 2006. szeptember és 2008. március között folyamatosan emelkedett 119,8-ról 211,1-re, maximumát 2008 júniusában érte el 213,5-ös értékkel. Az index azóta meredeken csökken, 2008 decemberében a maximumértéknél 70,2-os szinten a 2008-as év legalacsonyabb értékét érte el, 2009 végén pedig 171,9-en állt.

A FAO gabonaár-indexe 2007. április és 2008. április között nőtt folyamatosan 144,4-ről 274,3-ra, de a következő nyolc hónap árcsökkenésének köszönhetően a

2008 decemberében mért árszint már 100 ponttal volt alacsonyabb a korábban elért maximumnál. 2009-ben nem javult lényegesen, az év végén 170,9-et ért el. A *növényi olaj és állati zsír árindexe* – egy egészen apró megszakítástól eltekintve – szintén folyamatos növekedést mutatott 2006. június és 2008. március között 113,4-ről 277,4-re, tehát majdnem két és félszeresére. Maximumát 2008 júniusában érte el 282,7-tel. A túlkereslet megszűnése, a kereslet-kínálat egyensúlyának helyreállása és az energiaárak csökkenése miatt 2008. júliustól az árindex zuhanórepülésbe kezdett, és 156,3-as visszaesés után 2008. decemberben 126,4-et mutatott. 2009 végén – mintegy reagálva az újonnan növekvő energiaárakra – az index 169,3-mal újra elérte a 2007. évi átlagértékét.

Ezzel szemben a *hústermékek árindexe* lényegesen szerényebben növekedett, mint a többi árindex. Az index csak 2008. januártól 2008. szeptemberig emelkedett a növekvő kereslet és a növekvő termelési költségek (elsősorban takarmányár növekedése) hatására, s maximumát akkor érte el 137,4-gyel. Egész évben mutatott stagnálása után 2009. decemberben az index 118,8-on állt (1. ábra).

A fentiek alapján megállapítható, hogy elsősorban a mezőgazdasági nyersanyagokban bekövetkezett árrobbanás okozta a FAO élelmiszerár-index meredek emelkedését, a feldolgozott termékek árindexe – ezen belül elsősorban a hústermékeké – csak késve és sokkal kisebb mértékben követte a többi árindex mozgását. Az árrobbanást kiváltó tényezők megszűnésével az árindexek is visszaálltak az árciklus előtti pályára.

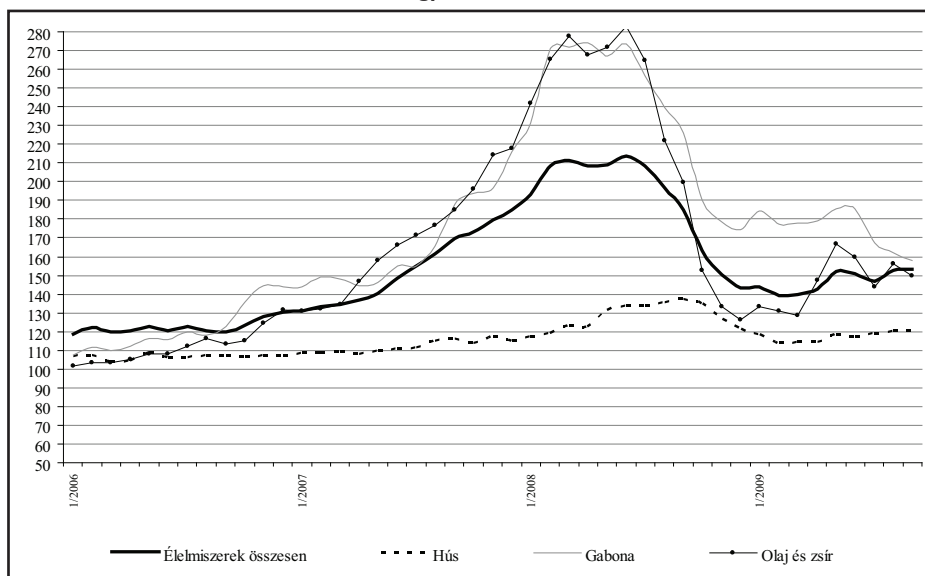
A PIACI JELLEMZŐK VÁLTOZÁSA AZ ÁRCIKLUS IDEJÉN

Az EU külkereskedelmének alakulását az árciklus idején az egyes termékek globális és uniós szintű piaci viszonyai erősen

² Food Price Indices, FAO, (2009d) <http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/>

I. ábra

A FAO által kiadott világgpiaci árindexek 2006-2009 között

Forrás: FAO

befolyásolták. A 2007-es évet megelőzően az élelmiszer-gazdasági ágazat piaci viszonyait a mezőgazdasági nyerstermékek erőteljes kínálatával szemben álló merev kereslet jellemezte. 2007 mind a keresleti, mind a kínálati oldalon jelentős változást hozott. A keresletet a mezőgazdasági termékek új hasznosítási lehetőségének fellépése növelte érezhetően, ráadásul a globális kínálat kissé visszaesett, stagnált, így nagyon elmaradt az erősödő felhasználói, fogyasztói igények mögött.

A keresleti oldal markáns növekedése különösen szembeötlő volt a gabonafélék és az olajos növények körében. A világ búzatermelése a megnövekedett igényekkel szemben csak 1,5%-kal emelkedett, a zárókészlet pedig az elmúlt 30 évet tekintve a legalacsonyabb szintre zuhant. A 2008-as év a világ búzatermelésében jelentős növekedést hozott, amelyen belül az EU-27 kibocsátásának emelkedése (31 millió tonna) említhető meg, de Oroszországban, Ukrajnában és az USA-ban is jelentős volt a termelés növekedése. A kereslet és kíná-

lat évek közötti jelentős változása a világgpiaci és uniós áringadozásban mutatkozott meg.

A világ sertéshúspiacán szintén mérséklődött a kínálat 2007-ben, amellyel szemben bővülő kereslet állt. A világgpiaci árak növekedése azonban a gabona és olajnövényekéhez képest szerényebb mértékű volt, sőt egyes régiókat, pl. az Uniót jelentős kínálat és nyomott árak jellemezték. Az uniós kínálati piacot 2007-től inkább a kedvezőtlen külkereskedelmi folyamatok alakították: az oroszországi piacon az uniós export akadozott, ugyanakkor az USA-export fokozódása az EU-ba tovább növelte a régióban felhalmozódott készleteket.

Az uniós piacon számos piacsabályozó intézkedéssel próbálták megakadályozni a sertéshúsárak esését, amit a magas takarmányárak indokolták. Ennek ellenére 2008-ban, elsősorban az EU régi tagállamaiban csökkent a sertésállomány, a világgpiacon viszont nőtt a sertéshústermelés. A pénzügyi és gazdasági válság hatására a húsok iránti kereslet visszaesett 2008-

ban, ami a világpiaci árak esését eredményezte az év második felére. Az Unióban viszont a kínálat csökkenése és a magas takarmányárak következtében emelkedtek a sertéshúsárak, az uniós versenyképesség ezzel tovább romlott.

AZ EU ÉLELMISZER-GAZDASÁGI KÜLKERESKEDELMÉNEK ALAKULÁSA A VÁLSÁG ELŐTT ÉS ALATT

Az EU-27 élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegében a magas mezőgazdasági nyersanyagárak a behozatalban nagymértékben növelték az importkiadásokat. A deficit növekedése elsősorban a szója és szójadara, olajos növények, növényolaj emelkedő importjára vezethető vissza. Az EU-27 összimportja szójababból és szójadarából értékben a 2006. évi 7 milliárd euróról 2008-ban 11,5 milliárd euróra ugrott, nagyjából változatlan mennyiségek mellett. Említést érdemel még a pálmaolaj importjának alakulása, ennek értéke 2006 és 2008 között 1,6-ról 3 milliárd euró fölé emelkedett.

Ezzel szemben a gabonaimport nem terhelte meg az EU-27 élelmiszer-gazdasági egyenlegét, bár a 2007/08-as gazdasági évben nettó importórré vált a régió. A kereslet meghaladta a kínálatot, ezért – az intervenciók készletek értékesítése mellett – a gabonaimportra érvényes vámokat is hatályon kívül helyezték 2007 és 2008 októberre közötti időszakban. A 2008. évi rekordterméssel azonban fordult a kép, a 310 millió tonna gabonatermés az előző évi hozamot majdnem 55 millió tonnával szárnyalta túl. Ennek következtében például a búza ára a párizsi MATIF-on a júliusi 200 €/t-ről decemberre 123 €/t-ra esett vissza³.

A növekvő belföldi kereslet ellenére 2008 vége felé az EU-27 ismét nettó gabo-

naexportórré vált, a magas termés mellett a csökkenő szállítási áraknak is köszönhetően. A gabonakereskedelmet az utóbbi években erősen befolyásolta a tengeri szállítási költségek szeszélyes alakulása, hiszen az ömlesztett rakományokra vonatkozó Baltic Dry Index 2002 és 2008 májusa között majdnem tízszeresére ment fel, ami a búza tengerentúli szállítását lényegesen drágította. 2008 közepétől azonban a BDI rövid időn belül 11 600 pontos csúcserőértékéről 1000 pont alá esett (igaz, hogy azóta ismét 4000 fölé tornázta fel magát), azaz a gabona tengeri szállítási költségei is közel tizedére csökkentek (BDI, 2009). Ez utóbbi azért is fontos, mert az EU gabonaexportjának jelentős része (évi átlagban 15 millió tonna) Észak-Afrika, illetve a Közel-Kelet felé irányult.

AZ EURÓPAI UNIÓ BELÜLI FONTOSABB VERSENYTÁRSAINK ÉLELMISZER-GAZDASÁGI KÜLKERESKEDELMÉNEK ALAKULÁSA

Az Európai Unió egésze jelenleg is nettó élelmiszer-gazdasági importőr, sőt negatív egyenlege 2008-ban már meghaladta a 15 milliárd eurót. Az EU-ban azonban vannak olyan országok, amelyek jellemzően nettó élelmiszer-gazdasági exportőr, vagy nettó élelmiszer-gazdasági importőr pozícióban vannak. A *nettó exportőrök* sorát 2008-ban *Hollandia* vezette 24,6 milliárd eurós aktívával, a második helyen *Franciaország* következett 11 milliárd euróval. Jelentős pozitív egyenleggel rendelkezett *Magyarországon* kívül még *Dánia* (5 milliárd euró), *Írország* és *Belgium* (2,3-2,3 milliárd euró), valamint *Lengyelország* (1,5 milliárd euró) is. A *nettó élelmiszer-gazdasági importőrök* sorát 2008-ban az *Egyesült Királyság* vezette -24,1 milliárd eurós egyenlegével, a sorban *Németország*

³ TOEPFER International (2009): Der internationale Markt für Getreide im Wirtschaftsjahr 2009/10. Marktbericht August (2009) www.toepfer.com

(-11,8 milliárd euróval) és *Olaszország* (-7,1 milliárd euró) követte. A nagyobb import-többlettel rendelkező tagországok körébe kell sorolni még *Svédországot* (4,6 milliárd euró), *Portugáliát* (3,9 milliárd euró), *Görögországot* (2,9 milliárd euró), *Finnországot* (2,2 milliárd euró) és *Romániát* (2,1 milliárd euró).

Ha az egyes tagországok élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegének alakulásánál összehasonlítjuk a 2002-2004. évi (válság előtti) időszakot és a 2006-2008. évi (válság alatti) időszakot (2. ábra), akkor kimutatható, hogy a *nagy nettó exportőrök között Hollandia, Franciaország, Belgium, Lengyelország (és Magyarország) növelni tudta pozitív élelmiszer-gazdasági egyenlegét a vizsgált időszakban, tehát a válság nyertesei közé sorolhatók, míg Dánia mérlege romlott.* A nagy nettó importőrök között Németország valamelyest javította deficitjét. A többi tagország élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegének alakulása alapján többé-kevésbé a válság vesztesei közé tartozott.

Érdekes információt kapunk, ha az élelmiszer-gazdasági külkereskedelem egyenlegét a feldolgozottsági fok szerint vizsgáljuk. A mezőgazdasági alapanyag-termelésből a legnagyobb pozitív egyenleget Hollandia hozta 7,3 milliárd euróval, majd Franciaország (4,6 milliárd euró) és Spanyolország (2,7 milliárd euró) után Magyarország (1,5 milliárd euró) következett a 4. helyen. Az elsődleges feldolgozás adatait vizsgálva 2008-ban Dánia került fel jelentős (4,3 millió euró) exporttöbblettel Hollandia után (8,5 milliárd euró) a második helyre, továbbá feltűnik Franciaország közel 1 milliárdos negatív egyenlege. A másodlagos feldolgozásnál szintén Hollandia vezet (8,8 milliárd euró), itt Franciaország áll a második helyen (7,5 milliárd euró).

Az egyenleg ilyen szintű elemzése azonban még mindig nem ad arra pontosabb választ, hogy egyes tagországok miért vésztették át jobban a „válság-tsunami” hullámaikat, mint a többiek. Ezért vizsgálatunkban egy további mutatót alkalmaztunk a külkereskedelmi helyzet pontosabb leírására: az *úgynevezett élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi profilt*, amely lehetővé teszi a különböző országok (versenytársak) élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi szerkezetének összehasonlítását.

AZ ÉLELMISZERGAZDASÁG- KÜLKERESKEDELMI PROFIL VÁLTOZÁSA A VIZSGÁLT IDŐSZAKOKBAN

Az egyes országok élelmiszer-gazdasági külkereskedelmében vannak hagyományosan olyan ágazatok, amelyek pozitívan járulnak hozzá az egyenleghez, és vannak olyanok, amelyek az import révén megterhelik azt. Az „*élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi profil*” (röviden: ÉKP) alatt ilyen szempontból azt értjük, hogy az egyes HS-szintű⁴ árufőcsoportok hány egységgel járulnak hozzá az adott ország élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi mérlegéhez.

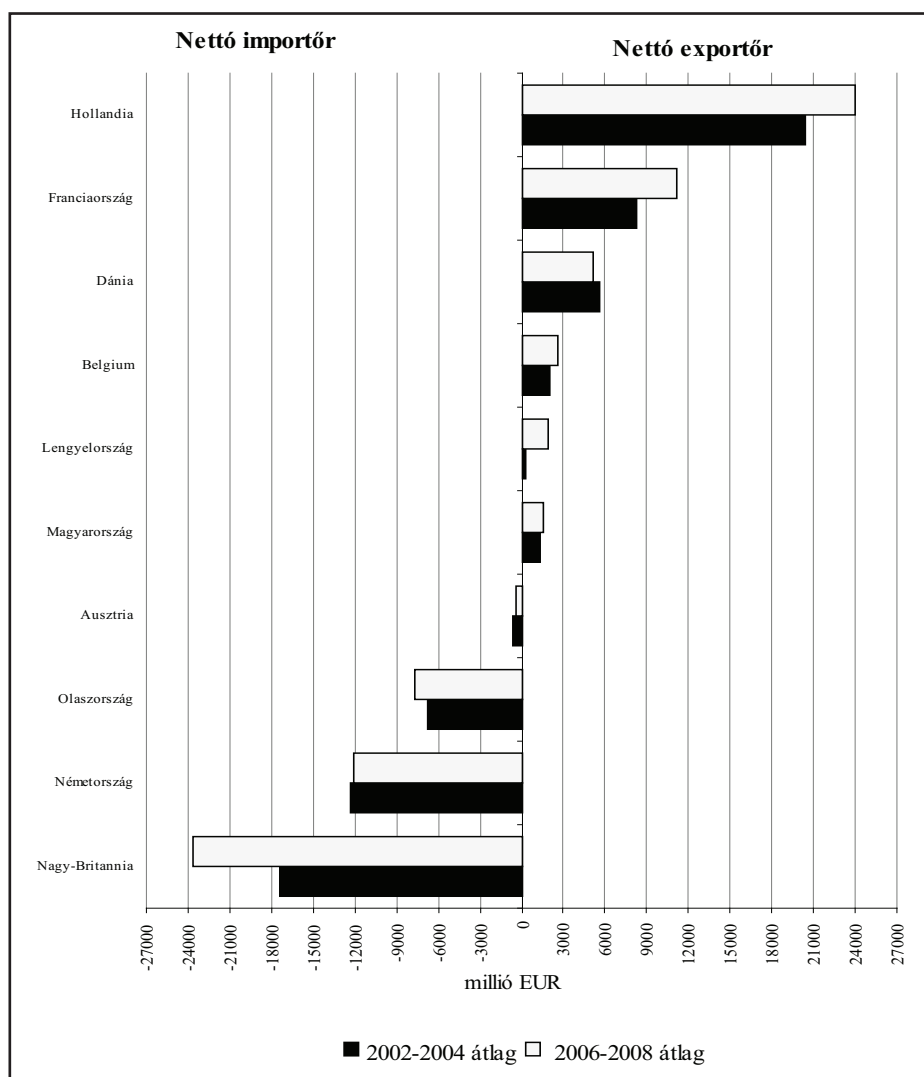
Az összehasonlíthatóság céljából kiszámítjuk az egyes tagországokra és a vizsgált időszakokra az egyes HS-árufőcsoportok egyenlegének és az élelmiszer-gazdasági külkereskedelem egyenlegének a hányadosát. Ilyen értelemben a +1,0 érték azt jelenti, hogy pontosan ugyanannyi nettó árbevételt hoz egy árufőcsoport (ágazat), mint amennyit az adott ország (pozitív) élelmiszer-gazdaságának külkereskedelmi egyenlege tesz ki.

A 3. ábra szerinti oszlopdiagram azt mutatja, hogy az ország élelmiszer-gazdasági külkereskedelme „hány lábbon áll”, azaz hány főcsoport járul hozzá az egyenleg nö-

⁴ HS: Harmonized Commodity Description and Coding System, rövid. Harmonized System. A külkereskedelmi áruforgalomban előforduló áruk nemzetközileg elismert és alkalmazott termékosztályozási rendszere.

2. ábra

**Fontosabb EU-tagországok élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi mérlege
(2002-2004 és 2006-2008 átlaga)**

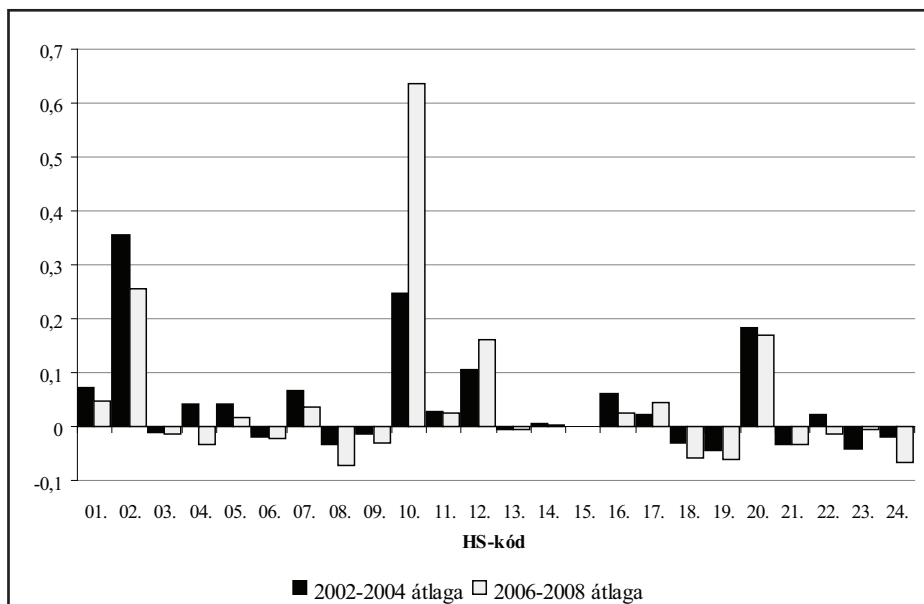
Forrás: Eurostat alapján saját számítások

veléséhez, illetve fordítva, a negatív oszlopok azt mutatják, hogy hol vannak az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmének sebezhető pontjai, amelyek egy válság alatt még jobban tudnak rontani az egyenlegen. Példaként bemutatjuk a magyar ÉKP vál-

tozását a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszakban.

A magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelem lényegében „négy lábon áll”: a hús (HS-02), a gabona (HS-10), az olajos magvak (HS-12) és a zöldség-gyümölcs készítmények (HS-20). Feltűnő azonban a

Magyarország ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: KSH adatok alapján saját számítások

két időszakot vizsgálva, hogy a szék billeg, azaz a 2006-2008-as időszakban a gabonafélék és az olajos magvak főcsoportja gyakorlatilag segítség nélkül tartotta magasban az egyenleget, míg a többi főcsoport részesedése vagy csökkent (hús, zöldség, zöldség-gyümölcs készítmény), vagy negatívba ment át (tej, tejtermékek). Természetesen figyelembe szükséges venni a világpiaci árakban végbement változásokat is, amelyek több szektort hátrányosan érintettek, de a nemzetközi versenytársakkal való összehasonlítás azt mutatja majd, hogy más országok ezeket az ágazatokat jobban tudták átmenteni a válságon, mint Magyarország.

Vizsgálatunk szempontjából elsősorban a közvetlen versenytársak reagálása érdekes. A következő lépésben egyrészt *klaszterelemzés* segítségével választottuk ki azokat az országokat, amelyeknek az „élelmiszer-gazdaság-külkereskedelmi profilja” legin-

kább hasonlított Magyarorszáéhoz, másrészt *pozíciós számítások* segítségével (az exportérték arány, az ITC mutató, a specializációs index (RCA), Balassa mutató és a külkereskedelmi egyenleg alapján) a legjelentősebb versenytársainkat állapítottuk meg⁵.

A klaszterelemzés a 2002-2004. évi időszakra Magyarországot Belgiummal, Dániával, Írországgal és Hollandiával közös klaszterbe sorolta. Ebben a csoportban jellemzően „több lábbon álló” nettó élelmiszer-gazdasági exportőr tagországokat találtunk, jelentős nettó húsexporttal. A 2006-2008. évi időszakra végzett klaszterelemzés Magyarországot ebben az időszakban is Dániával, Írországgal és Hollandiával hozta össze egy klaszterben, de felzárkózott hozzájuk Lengyelország és kikerült innen Belgium. Tehát ebben a csoportban ismét a nettó élelmiszer-gazdasági exportőr országokat és egyenlegük alaku-

⁵ Kartali J. (szerk.) (2007): A magyar élelmiszer-gazdasági termelés piaci lehetőségeit veszélyeztető versenytársak várható magartatása. Agrárgazdasági Információk 2007/2. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet

lása alapján az élelmiszerválság „nyerteseit” találtuk.

A magyar élelmiszer-gazdasági termelési lehetőségeit veszélyeztető versenytársakat vizsgáló pozíciós számítások szerint a 8 legjelentősebb versenytárs közé Hollandia, Németország, Franciaország, Ausztria, Olaszország, Dánia, Belgium és Lengyelország tartozott.

A fentiek alapján tehát Magyarország főbb versenytársai közé a hasonló „élelmiszer-gazdaság-külkereskedelmi profil” alapján a vele egyszer vagy kétszer ugyanabba a klaszterbe került Belgiumot, Dániát, Hollandiát és Lengyelországot, valamint az egy vagy több HS-árufőcsoportban hasonló külkereskedelmi profillal rendelkező Franciaországot, Olaszországot, Ausztriát és Németországot soroltuk. Ezek közül egy sikeres, egy javuló és egy romló élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi teljesítményű országot elemeztünk részletesebben.

A FŐBB VERSENYTÁRSÁK ÉLELMISZERGAZDASÁG- KÜLKERESKEDELMI PROFILJÁNAK ALAKULÁSA

Hollandia igazi, sok lábon álló élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi nagyhatalom. Élelmiszer-gazdaság-külkereskedelmi forgalma, mind az export, mind az import esetében jelentős mértékben emelkedett a vizsgált időszakban. Bár az importnövekedés dinamikája nagyobb az exportnál, az élelmiszer-gazdasági egyenleg még a 2006-2008. évi válság idején is emelkedett. Az élelmiszer-gazdaság sikeres külkereskedelmi fejlődésének egyik alapja, hogy jelenleg az európai disztribúciós központok 50%-a Hollandiában található, amely sok tényező együttes hatásának következménye: Hollandia folyamatosan jelentős költségvetési forrásokat biztosít a disztribúciós ágazat infrastruktúrájának (út-, vasút- és csatornahálózat) fejlesztésére; központi elhelyezkedésénél fogva pedig (csakúgy, mint Belgium)

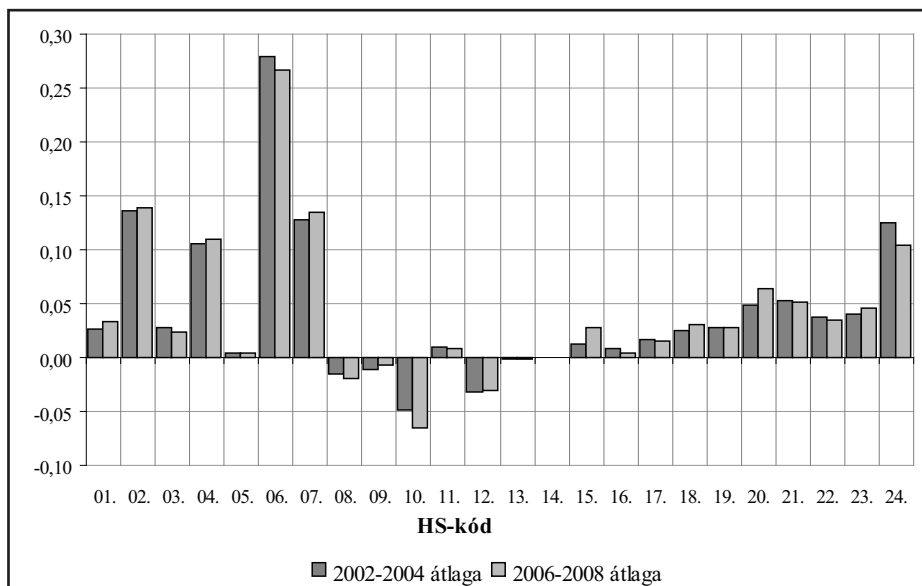
500 kilométeres rádiuszban 170 millió fogyasztó elérését teszi lehetővé.

A holland siker másik alapja a kiegyensúlyozott termékszerkezet. Az élelmiszer-gazdasági egyenleg a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak átlagában mindhárom feldolgozottsági fázisban nőtt: 12%-kal a mezőgazdasági alapanyag-termelésben, 29%-kal az elsődleges élelmiszer-feldolgozásban és 15%-kal a másodlagos feldolgozásban. Ez azt jelenti, hogy az ország nem a „nyersanyag-orientált” exportszerkezetével (mint például Brazília vagy az USA), hanem jól szervezett élelmiszer-feldolgozásával tudott a csúcson maradni.

Érzékletesen mutatja az ország élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi teljesítményét a 2002-2004. évi, illetve 2006-2008. évi időszak átlagában számított profilalakulása is (4. ábra). A profil „fogazatát” vizsgálva látható, hogy a holland élelmiszer-gazdasági külkereskedelem a 24 HS-árufőcsoportból a 2006-2008. évi válságos időkben is 19-ben pozitív egyenleget tudott felmutatni (2002-2004-ben még 6 áru-főcsoport egyenlege volt negatív). A legnagyobb deficit a gabonafélék, illetve az olajos magvak főcsoportjában található, a gabonafélék rohamos árnövekedése miatt a holland egyenleg tovább romlott. Jelentős importtöbblet keletkezett még a gyümölcsféléknél, illetve a kávé, tea áru-főcsoportban, a Hollandiában nem termesztendő növények behozatalánál.

Az öt csoportban keletkezett negatív egyenleget azonban messze kompenzálja a többi áru-főcsoportban elért exporttöbblet. A legkiemelkedőbb ezek közül a növényi termékek (HS-06) áru-főcsoport (ez tartalmazza a dísznövényeket is), amely – a csökkenő részesedés ellenére – a pozitív egyenlegének több mint egynegyedét szálította. Feltűnő azonban, hogy ezen kívül nincs is igazán domináló áru-főcsoport, ami azt jelenti, hogy a holland élelmiszer-gazdasági külkereskedelem összesség-

Hollandia ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítások

ében kevésbé érzékeny egy-egy árufőcsoportban jelentkező piaci zavarokra és áringadozásokra.

Németország a második legnagyobb nettó élelmiszer-gazdasági importőr az Európai Unióban, de egyben azon kevés tagországok közé tartozott, ahol az exportdinamika nagyobb volt, mint az importé. Élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi forgalma az export esetében 2000 és 2008 között majdnem megduplázódott, míg az import esetében csak valamivel több mint a felével nőtt. Ennek köszönhetően a német élelmiszer-gazdasági egyenleg még a 2006-2008. évi időszakban sem romlott jelentősen, sőt 2008-ban 4%-kal javult az előző évhez képest.

A német élelmiszer-gazdasági egyenleg a 2002-2004. évi és a 2006-2008. évi időszak átlagában azonban két feldolgozási fázisban tovább romlott: a mezőgazdasági alapanyag-termelésben (22%-kal) és az elsődleges élelmiszer-fel-

dolgozásban (29%-kal), a másodlagos feldolgozásban viszont negatívból (-157 millió euró) átváltott pozitívra (2910 millió euró). Hollandiához hasonlóan jól szervezett élelmiszer-feldolgozásával tudott élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenlegén a válság alatt is javítani!

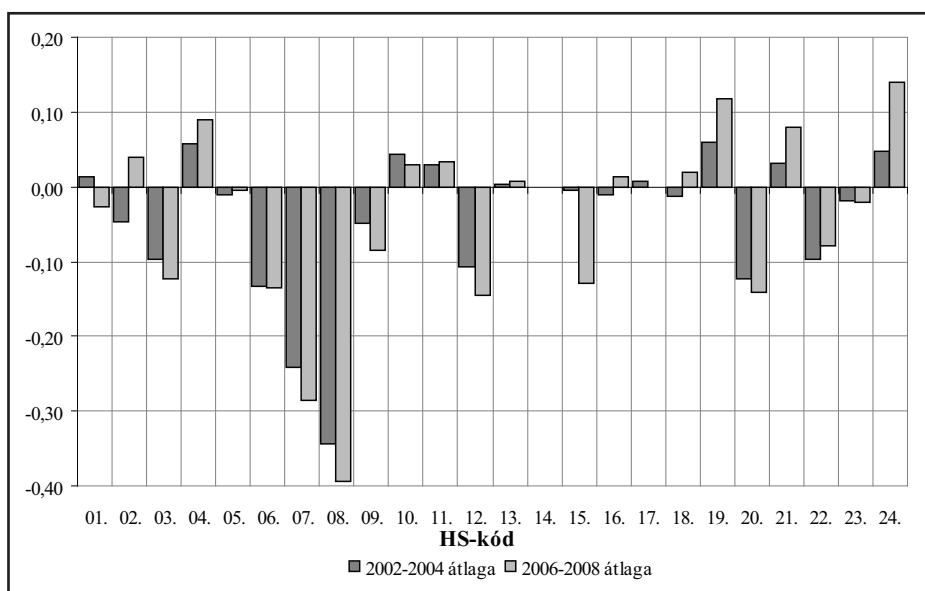
A német élelmiszer-gazdaság külkereskedelmi egyenlegében jelentős importtöbbletet hozó árufőcsoportok közül ki kell emelni a gyümölcsfélét (HS-08), a zöldségfélét (HS-07), az olajos növényeket (HS-12), a gyümölcs- és zöldség készítményeket (HS-20) és a halat (HS-03). Ezek az árufőcsoportok a válság idején fokozottan járultak hozzá a negatív egyenleghez. Csatlakozott hozzájuk 2006-2008 között az állati és növényi olajok árufőcsoportja (HS-15). Az ital, szesz árufőcsoport (HS-22) egyenlege ezzel szemben javult.

Pozitív változást mutattak még a dohánytermékek⁶ (HS-24), a sütőipari és cukrászati termékek (HS-19) és az egyéb ehető készítmények (HS-21) árufőcsoportja mellett a negatívból pozitívba átváltó húsegyenleg (HS-02) és a jelentősen növekvő tejtermék (HS-04) egyenleg is. Németország exportexpánziós törekvéseit

az is bizonyítja, hogy a válság ideje alatt, 2008-ban Dániát megelőzve a világ legnagyobb sertéshús-exportőrévé nőtte ki magát (közel 2,7 milliárd euró exportbevétel), sajtból (HS-0406) pedig a két időszak között évi átlagos 239 millió euró importtöbbletét 188 millió euró éves exporttöbblet váltotta fel (5. ábra).

5. ábra

Németország ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítások

Lengyelország az utóbbi években rendkívül dinamikus módon növelte élelmiszer-gazdasági exportját, az export mellett azonban az import is stabil növekedést mutatott. A válság idején az utóbbi emelkedésének üteme erőteljesebb volt. Így 2006-ig az egyenleg is növekedett, majd csökkent, és 2008-ra a legmagasabb érték 71%-ára esett vissza.

A vizsgált időszakban az elsődlegesen és másodlagosan feldolgozott termékek exportértéke a két és félszeresére, az impor-

té pedig több mint kétszeresére nőtt, pozitív egyenleg mellett. A mezőgazdasági alapanyag-behozatal viszont másfélszerese a kivitelnek, így negatív lett az egyenleg. A nyersanyagok növekvő importja rontotta a külkereskedelmi mérleget.

A visszaesés az ország élelmiszer-gazdaságának külkereskedelmi profilja alapján is egyértelműen kirajzolódott. A lengyel élelmiszeripar legfontosabb termékei, a hús és a tejtermékek a válság idején feleakkora mértékben járultak hozzá az or-

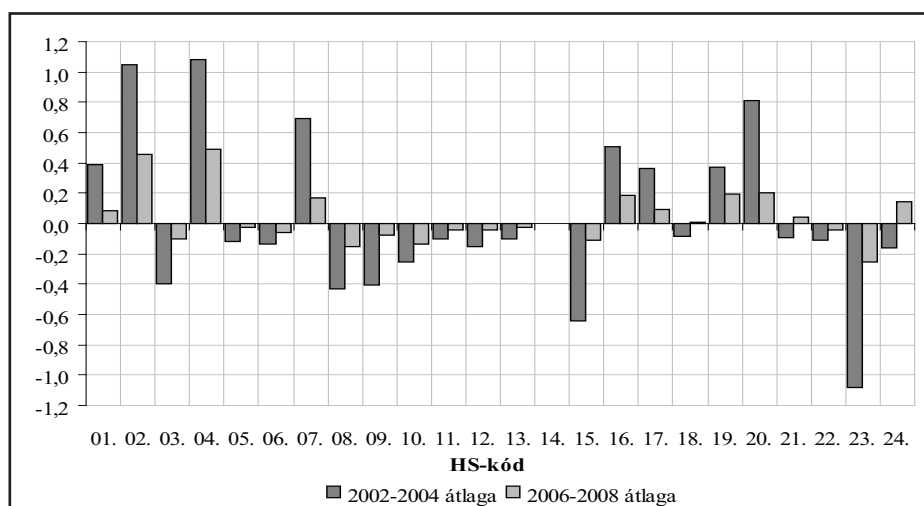
⁶ Hasonlóan más országhoz, a német statisztika is egyre több vámmentes forgalomban értékesített élelmiszert besorol a HS-24BB áruosztályba, ezért a 24. árufőcsoport egyenlege – nemcsak dohánytermékekből – körülbelül 20 millió euróval nőtt.

szág élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi mérlegéhez, mint 2002-2004 között. Ugyanilyen csökkenés mutatkozott az élő állatok, a friss zöldség-gyümölcs, feldol-

gozott húskészítmények, cukor, cukrászati termékek és befőttek területén. Pozitív egyenleget 10 árucsoport tudott elérni, a 12 negatívval szemben (6. ábra).

6. ábra

Lengyelország ÉKP-je a vizsgált időszakok átlagában

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítások

Sokat tanulhatunk a tőlünk teljesen eltérő „élelmiszer-gazdaság-külkereskedelmi profillal” rendelkező *Olaszország* válságkezelő taktikájából is. A hangsúlyt elsősorban a magas hozzáadott értékű élelmiszertermékek növekvő exportjára helyezte, így javult az élelmiszer-gazdaság külkereskedelmének negatív egyenlege. Ezzel szemben *Ausztria* élelmiszer-gazdaságának külkereskedelmi egyenlege romlott, mert a válság hatására erőteljesen emelkedett az import.

A nettó exportőr országok között Dánia, Belgium és Franciaország is a vál-

ság nyertesének számít, de kevésbé voltak eredményesek a fentebb vizsgált tagországoknál. *Dánia* a húsexport-orientált-sága miatt érzékenyebb a világcra olcsóbban exportáló országokkal (*Brazília*, *Argentína*) folytatott versenyben, *Franciaország* pedig nem volt képes a válság idején a gabonaexportját növelni. *Belgiumban* az élelmiszer-gazdasági külkereskedelmi egyenleg csökkenéséhez hozzájárult, hogy a válság időszakában csak kevés ágazatban tudta a korábban elért pozitív egyenlegét növelni.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Food Price Indices, FAO, (2009d) <http://www.fao.org/worldfoodsituation/FoodPricesIndex/en/> – (2) Kartali J. (szerk.) (2007): A magyar élelmiszer-gazdasági termelés piaci lehetőségeit veszélyeztető versenytársak várható magatartása. Agrárgazdasági Információk 2007/2. Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet – (3) TOEPFFER International (2009): Der internationale Markt für Getreide im Wirtschaftsjahr 2009/10. Marktbericht August www.toepfer.com – (4) Wagner H. (szerk.) (2009): A válság hatása a magyar élelmiszer-gazdasági külkereskedelmre nemzetközi összehasonlításban. Agrárgazdasági Tanulmányok, (kiadás alatt). Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet